

Паляшчук Г. А.

**Тэма: Праблема маральнага выбару на вайне
(па аповесці Васіля Быкава “Жураўліны крык”)**

Мэты: дапамагчы вучням адчуць і зразумець трагічнасць і велічнасць лёсу герояў аповесці “Жураўліны крык”;

ствараць умовы для фарміравання ўменняў вучняў характарызаваць герояў твора на аснове прачытанага; удасканальваць уменне працаваць над праектам; развіваць уменні аналізаваць учынкi і паводзіны герояў;

спрыяць выхаванню пачуццяў грамадзянскага абавязку і чалавечай годнасці.

Форма урока: абарона праекта.

Метады: даследчы, ілюстрацыйны, эўрыстычны.

Эпіграф: “Ёсць дзве формы жыцця: гарэнное і гніенне. Смелыя і мужныя выбіраюць першую. Баязлівыя і скупыя – другую” (Максім Горкі).

Ход урока

I. Арганізацыйна-матывацыйны этап.

Слова настаўніка

75 год прайшло з дня заканчэння Вялікай Айчыннай вайны, але і да гэтага часу вялікім болям адгукаецца вайна ў кожнай сям’і. Вайна прынесла смерць і пакуты мільёнам людзей. Наш абавязак помніць пра трагедыю вайны, помніць пра гераізм і мужнасць тых, хто змагаўся з ворагам і ратаваў Радзіму.

Тэма вялікай айчыннай вайны ў беларускай літаратуры з’яўляецца адной з галоўных.

Аповесць “Жураўліны крык” таксама пра вайну. Пра маральнае аблічча чалавека на вайне. Пісьменнік раскрывае унутраную сутнасць розных людзей, якіх абставіны паставілі перад выбарам – жыццё ці смерць, змаганне ці здрада.

Паслухайце верш Анатоля Вярцінскага “”Яшчэ невядома, хто болей жывы...” (чытае падрыхтаваны вучань).

Яшчэ невядома, хто болей жывы,
а хто яшчэ мёртвы болей,
хто паў, не схіліўшы галавы,
ці выжыў цаной хто любою.

А зрэшты, вядома, вядома здаўна,
Насмерць хто стаяў за край родны,
хто чашу ахвярную выпіў да дна –
па праву той бессмяротны.

Смерць смерцю адважнай асіліў герой
Імя яго ззяе пачэсна.
А тым, хто пакінуў па-здрадніцку строй,
няма ў бессмяротнасці месца.

II. Паведамленне тэмы, мэты ўрока.

Тэма нашага ўрока Нам неабходна зразумець сутнасць мужага характару адных герояў твора і маральнае падзенне другіх.

Прачытайце эпіграф да ўрока. Як вы разумееце сэнс выказвання?

Клас быў падзелены на тры групы, кожная з якіх рыхтавала сваю частку праекта (характарызавала герояў, вызначала іх жыццёвыя пазіцыі).

Нагадаю, што характарыстыка герояў давалася паводле наступнага *плана*:

1. Партрэт.
2. Звесткі з даваеннага жыцця.
3. Адносіны да абавязку.
4. Адносіны да іншых герояў.
5. Адносіны іншых герояў да яго.
6. Аўтарскія адносіны.
7. Маральны выбар героя.

III. Прэзентацыя і абарона праектаў.

- Перш чым паслухаем вашы выступленні, адкажыце на пытанні:

- ◆ У які час пераносіць нас аўтар?
- ◆ Дзе адбываецца дзеянне?
- ◆ Што характэрна для быкаўскага паказу падзей ?
- ◆ Шасцёра байцоў атрымалі заданне прыкрыць адступленне свайго батальёна на суткі. Якія пачуцці агарнулі іх у гэты момант?

Настаўнік. Шасцёра байцоў апынуліся на мяжы жорсткіх выпрабаванняў, цяжкага маральнага выбару. Якім ён будзе? Хто нават у складаных умовах зможа захаваць чалавечае аблічча? Што пераважыць: жыццё ці смерць, здрада ці змаганне да апошняй кроплі крыві за Радзіму?

Сімвалічна, што чыгуначны пераезд, дзе разгортваюцца падзеі, разам з гасцінцам утвараюць скрыжаванне. Гэта не толькі магчымасць для герояў твора выбраць той ці іншы шлях, гэта яшчэ і магчымасць зрабіць свой унутраны выбар.

На ўсе пытанні паспрабуеце адказаць на працягу ўрока ў ходзе прэзентацыі вашых праектаў.

(Пасля разгляду кожнага праекта настаўнік задае вучням класа пытанні для разважання над вобразамі герояў).

Праект 1 групы “Хто не спытаў хоць раз трывогі, жыццю не ведае цаны...”

Кіраўнік групы. Наш праект “Хто не спытаў хоць раз трывогі, жыццю не ведае цаны...” прысвечаны такім героям, як Барыс Фішар і Рыгор Карпенка.

З першых старонак аповесці відаць, што гэта абсалютна розныя людзі: Барыс Фішар – інтэлігент, сын адукаваных бацькоў, Рыгор Карпенка – армейскі служака, родам з вёскі. Але гэта і выклікала нашу цікавасць.

У кожнага з герояў ужо была акрэсленая жыццёвая пазіцыя. Як праяўляюць сябе героі ў экстрэмальнай сітуацыі? Якім будзе іх выбар?

Выступленні вучняў

Пытанні для разважання:

◆ Ці мог Фішар застацца жывым? (Ён, магчыма, адзіны з усіх герояў, хто мог паспрабаваць выжыць у той ліхаманцы: мог стаіцца. Але не зрабіў гэтага. Безумоўна, адзіны забіты ім немец мала ў чым дапамог яго сябрам на пераездзе, але ён зрабіў для іх усё, на што толькі быў здатны. Для Фішара гэта была першая ў жыцці сапраўдная перамога, перш за ўсё перамога над сабой.).

◆ Які выбар робіць Карпенка? (Ён робіць так, як павінен рабіць кожны сапраўдны вайсковец – да канца, цаною свайго жыцця абараняць Радзіму ад ворагаў).

Кіраўнік групы. І Фішар, і Карпенка зведалі нямала трывог, яны, такія розныя, сустрэліся і ўзбагацілі духоўны свет адзін аднаго. Той апошній раніцай героі зведалі сапраўдную цану чалавечага жыцця...

Фізкультхвілінка

Праект 2 групы “Жыццё – выпрабаванне чалавека на чалавечнасць”

Кіраўнік групы. Наш праект “Жыццё – выпрабаванне чалавека на чалавечнасць” прысвечаны такім героям, як Алік Аўсееў і Іван Пшанічны. Да свайго праекта мы падабралі эпіграф (гэта словы Анатоля Балугенкі), які, на нашу думку, лепш за ўсё адлюстроўвае яго тэму.

У кожнага ёсць добрыя намеры,
Як людзі толькі пачынаюць жыць,

У інших душах чарнаты без меры.
Адкуль жа ўдаецца зло набыць?

Перад намі два здрадніка, але да здрады кожны з іх прыйшоў па-рознаму. Як? Каб адказаць на гэтае пытанне, прапануем яшчэ раз прайсці жыццёвымі шляхамі Аўсеева і Пшанічнага.

Выступленне вучня

Кіраўнік групы. Такім чынам добры і светлы, поўны надзей юнак Пшанічны становіцца злосным, мярзотным, перайначыць сябе ён ужо не мог і каціўся ўсё болей туды, куды гнала яго крыўда і злосць. Па якіх прынцыпах ён пачынае жыць? Толькі сам сабе, сам для сябе. Свая кашуля бліжэй да цела, а жыццё – даражэй за ўсё, і захаваць яго можна толькі тады, калі кінучь зброю і здацца ў палон немцам.

Такім стаў выбар Пшанічнага, але ён не зразумеў толькі аднаго: мінулае засталася адрэзаным на парозе той старожкі, а наперадзе будучыні не было. Немцы застрэлілі Пшанічнага. І апошняя думка, што пранеслася ў яго галаве, была аб тым, што ён ашукаў сам сябе.

Пытанне для разважання:

◆ Ці мог выбар Пшанічнага быць іншым?

Кіраўнік групы. Зусім па-іншаму выглядае здрада Аліка Аўсеева. Што ўяўляе сабой гэты герой аповесці?

Выступленне вучня

Кіраўнік групы. На жаль, ні Пшанічны, ні Аўсееў не прайшлі выпрабаванне на чалавечнасць.

Праект 3 групы “Апошні крык жураўля...”

Кіраўнік групы. Наш праект пад назваю “Апошні крык жураўля...” прысвечаны такім героям, як Васіль Глечык і Віцька Свіст.

Да свайго праекта мы падабралі наступны эпіграф:

Салдат, нібыта журавель,
Увесь час імкнецца да нябёсаў.
Нязгаснай зоркаю жыве
У нашых сэрцах, нашых лёсах...

Алена Лянок

Васіль быкаў прыйшоў у літаратуру, адчуваючы абавязак расказаць пра тое, як нялёгка далася перамога, якія намаганні мільёнаў людзей спатрэбіліся для таго, каб здабыць яе ў агні цяжкіх баёў. У сваіх творах ён паказаў салдат і маладых афіцэраў на перадавой, ва ўмовах маральнага выбару.

Яго героі – самыя звычайныя людзі. Вось як Васіль Быкаў піша ў артыкуле “Жывыя – памяці мёртвых”: “Гэта ён, радавы вялікай бітвы...”. Чытаеш

гэтыя радкі – і міжволі перад вачыма паўстаюць героі “Жураўлінага крыку” Глечык і Свіст.

Выступленне вучня

Пытанне для разважання:

♦ Пра што марыў Свіст той апошній для яго ноччу? Аб чым быў апошні крык жураўля-Свіста?

Кіраўнік групы. Адзін за адным, быццам жураўлі, адцяцелі ў безыменную далячынь быкаўскія героі. Пакуль на кароткі час застаўся толькі адзін – Васіль Глечык... Самотны, маладзенькі, неабстраляны навічок, радавы “са свежымі, сумнымі вачыма...”

Выступленне вучня

Кіраўнік групы. І Глечык, і Свіст зрабілі свой выбар – цаною свайго жыцця баранілі Радзіму ад ворага.

Шасцёра ўдзельнікаў вайны апынуліся ў надзвычай складаных трагічных абставінах, яны паўсталі перад выбарам: мужнасць ці здрада, жыццё ці смерць. І кожны з іх зрабіў свой маральны выбар.

Настаўнік. Пра каго ж застаецца памяць сярод жывых?

Інсцэніроўка

Вядучы. Памяць. Памяць жывая, і памяць застаецца пра тых, хто змагаўся..

Карпенка (выходзіць). Так, значыць, Пшанічны ўцёк. Недагледзеў нечага ў чалавеку. А паглядзіце, як Фішар абараняўся! Таксама не зразумеў поўнасьцю я гэтага чалавека. Адно хачу сказаць: трэба давяраць чалавеку, верыць у яго. І старацца гэта рабіць як найхутчэй, пры жыцці. Веру ў Свіста. Сапраўдны баец, хоць і меў у жыцці памылкі. (Застаецца стаяць.)

Вядучы. Запомнім: Баец Фішар!

Фішар (выходзіць наперад). Адчуваю сябе салдатам, бо выканаў свой абавязак да канца. І яшчэ зразумеў: і тыя геніі, штот стваралі мастацтва вечнага – і Мікеланджэла, і Чэліні, і Верашчагін – у свой час браліся за шпагу, мушкетон ці вінтоўку і наступалі на ворагаў. Відаць, барацьба за права жыць была вышэй за мастацтва, і ёй, пэўна, суджана перажыць яго. (Застаецца стаяць.)

Вядучы. Запомнім: Баец Свіст!

Свіст. Эх, позна-позна, і так рана-рана! Не так жыў! Многа памылак зрабіў! Каб давялося зноў пачаць жыць, увесь час змагаўся б з подласцю людскай. Змагаўся б за чалавека. (Застаецца стаяць.)

Вядучы. Запомнім: баец Глечык!

Глечык. Мама! Родная! Перад табою я заўжды ў даўгу. Неразумны быў, не зразумеў цябе. З дому ўцёк, з роднага дому! Ты прыехала мяне шукаць, прасіла вярнуцца, а галоўнае, - не крыўдаваць, але я маўчаў, не адказваў на пісьмы. Я ж ведаў, што патрэбны там, у родным доме, але былая крыўда не дала забыцца на яе. Які ж неразумны быў! Не цаніў самага дарагога! (Застаецца стаяць.)

IV. Падвядзенне вынікаў.

Настаўнік. Мы паслухалі ўсе тры праекты.

◆ Чаму навучылі вас героі пісьменніка?

Настаўнік. Давайце аб'яднаем асобныя групавыя праекты ў адно цэлае пад назвай “Птушкам – воля, а чалавеку – мір”. Як птушкам патрэбна воля, так і людзям паірэбнен мір. Давайце будзем берагчы мір і помніць, якой цаной далася нам перамога.

◆ Які след пакінула праробленая праца ў вашай душы?

V. Рэфлексія.

Настаўнік. Усе героі аповесці “Жураўліны крык” загінулі. Праўда, па-рознаму: хто гераічна, а хто і ганебна. Ці прадказальны быў такі фінал жыцця нашых герояў?

VI. Дамашняе заданне. Выберыце той вобраз-персанаж, які найбольш уразіў вас, і напішыце яму ліст ад сябе, ад імя сваіх сучаснікаў, выкажыце ў ім уласныя адносіны да героя твора, да яго ўчынкаў.